

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lif, fan va innovatsiyalar vazirligi
Termiz davlat universiteti

O'zbek filologiyasi fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası

“KASBIY NUTQ MADANIYATI”

NUTQ USLUBLARI

**Har qanday nutq
qaysidir uslubning
mahsulidir.**

NOTIQLIK MAHORATI

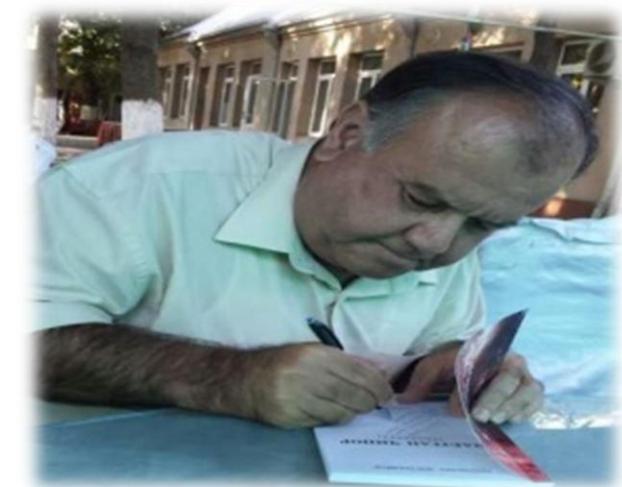
U S L U B I Y A T

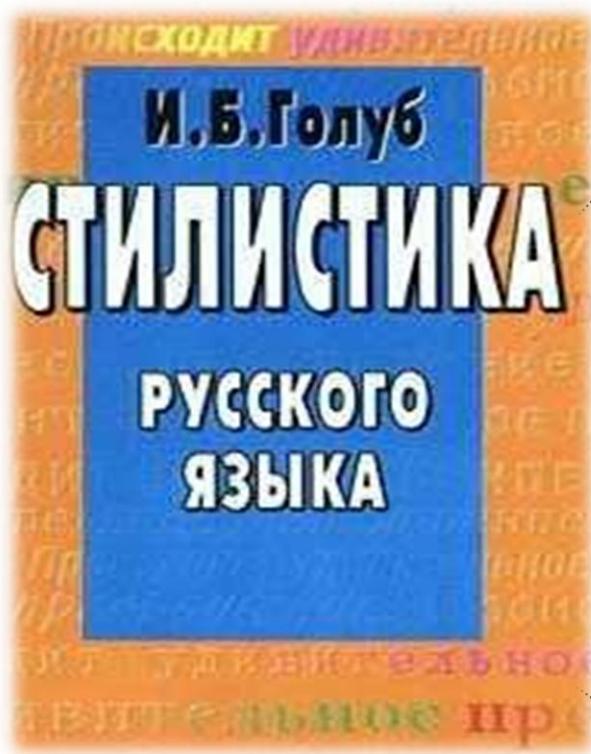
Uslubiyat yunoncha “**stylos**”
so‘zidan olingan bo‘lib,
**“Suyakdan yasalgan uchli
tayoqcha”**, - degan ma’noni
bildiradi.

USLUBNING KO'RINISHLARI

NUTQ USLUBLARINING TURLARI

So'zlashuv uslubi

Rasmiy uslub

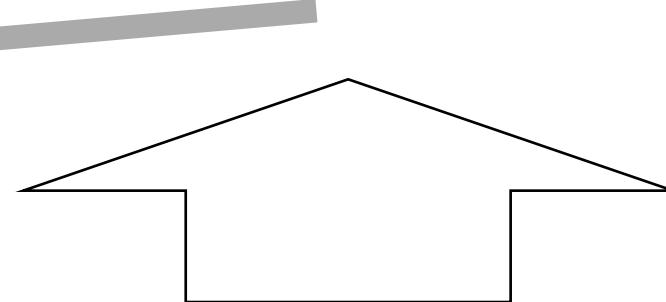
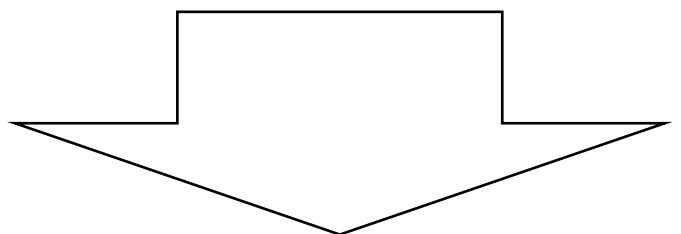
Ilmiy uslub

Publitsistik uslub

Badiiy uslub

SO‘ZLASHUV USLUBI

Turli imo-ishora va qo‘l harakatlaridan foydalilanildi. To‘liqsiz gaplar ishlatiladi. So‘zlashuv uslubi asosan og‘zaki shaklda qo‘llaniladi. Mazkur uslub asosan dialogik shaklda bo‘ladi.

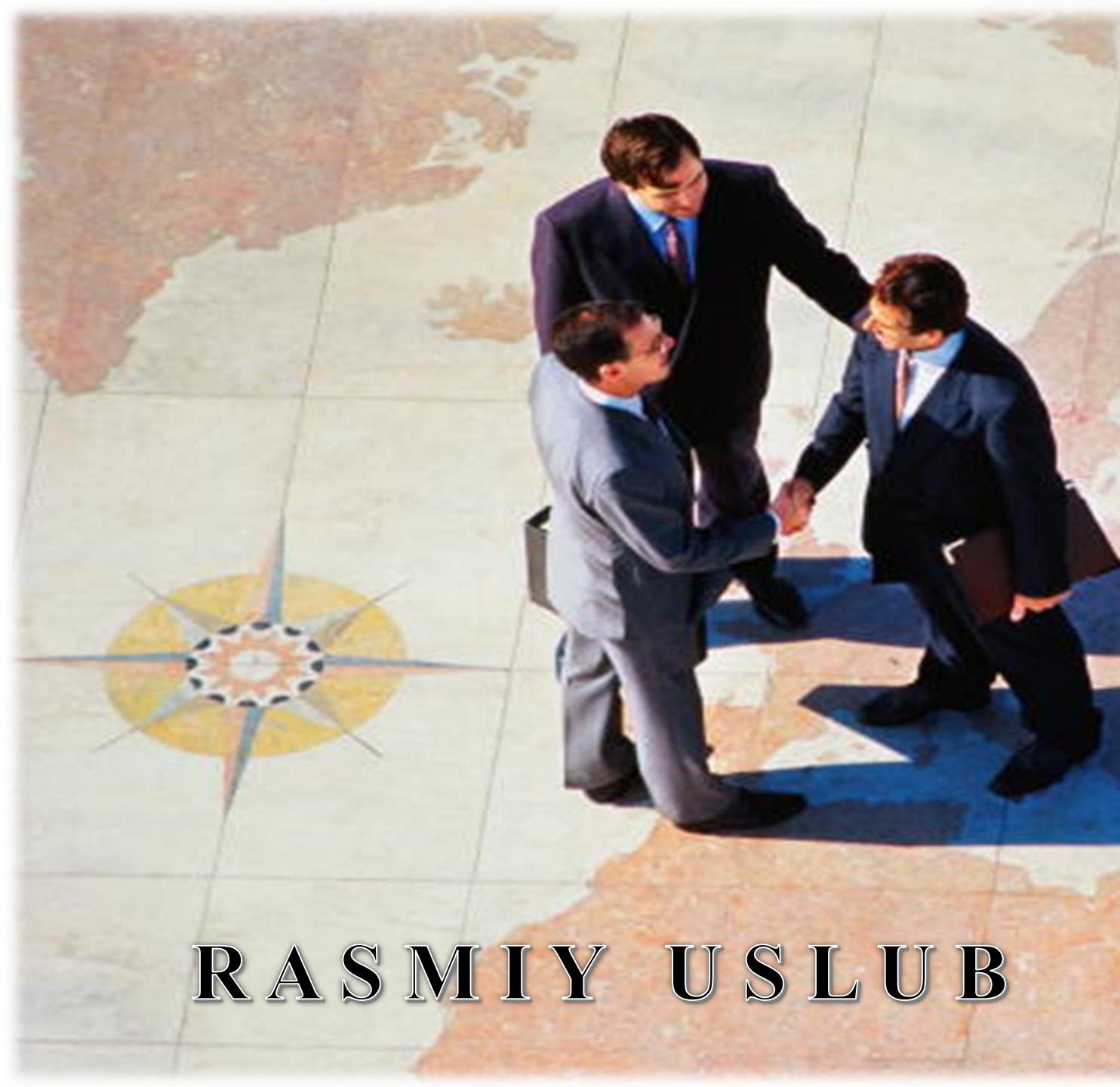

SO‘ZLASHUV USLUBINING FONETIK XUSUSIYATLARI

- So‘z boshida – i tovushi qisqa talaffuz qilinadi:** i(t), i(lon)
- Kishi ismlari qisqartirib aytildi:** Nozima – Nozi.
- Tovush tushishi kuzatiladi:** Bo‘lsa – bo‘sa.
- Tovushlarning o‘rin almashishi kuzatiladi:** La’nat – na’lat.
- Tovush orttirilishi kuzatiladi:** yangidan – yangitdan.
- Bir tovush o‘rniga boshqasining qo‘llanishi:** Nusxa – nusqa.
- Qo‘srimcha qo‘silishi bilan so‘z asosining qisqarishi:** opti, kepti.

SO‘ZLASHUV USLUBINING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

- 1. Ritorik so‘roq gaplar faol ishlatiladi.**
- 2. So‘roq mazmuni ifodalangan darak gaplar ishlatiladi.**
- 3. His – hayajon gaplar faol qo‘llanadi.**
- 4. Fe’lning -i(b), -gan affiksli shakli -uvdi, -ovdi, tarzida qo‘llanadi:** so‘rab edi, so‘ragan edi – so‘rovdi.
- 5. Affikslardan -jon, -xon, -xo‘r, -vachcha, -tilla kabilar bilan yasalgan otlar keng ishlatiladi:** qaqajon, oyimtilla
- 6. -lar qo‘shimchasi -la, -na, -nar shaklida qo‘llaniladi:** olinglar – oliyla, kelinglar – keliyna. boringnar

Diplomatik
yozishmalari, davlat
idoralari, iqtisodiy,
siyosiy va boshqa
yuridik munosabatlar
ifodasi bo'lgan
hujjatlar yuritish
uslubidir. Bu uslub
aniqlik va qisqalikni
talab qiladi, so'zlar
fonetik o'zgarishlarga
uchramaydi.

RASMIY USLUB

RASMIY USLUBNING LEKSIK XUSUSIYATLARI

- 1.Bo‘yoqdor so‘zlar ishlatilmaydi. Faqat diplomatik yozishmalar bo‘yoqdor so‘zlarni talab qiladi.**
- 2.Jargonlar, shevaga oid so‘zlar, vulgarizm va varvarizmlar ishlatilmaydi.**
- 3.To‘liqsiz gaplar ishlatilmaydi.**

RASMIY USLUBNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

- Fe'lning harakat nomi shaklidan foydalaniladi:** qabul qilishingizni so'rayman.
- Fe'llar majhul nisbatda qo'llaniladi:** qaror qilindi, ko'rib chiqildi.
- Fe'llar buyruq – istak mayli shaklida qo'llaniladi:** tayinlansin, amalga oshirilsin.
- Shartli qisqartmalar, turg'un birikmalar keng qo'llaniladi:** Oliy bosh qo'mondon, Mudofaa vaziri.

ILMIY USLUB

Ilmiy tadqiqot uslubidir. Bu uslub fan-texnika sohasida yaratilgan asarlarda qo'llaniladi. Ilmiy uslubda fikrlar mantiqiy jihatdan aniq, izchil, bir ma'noli bo'lishi lozim. Ilmiy uslub terminologiya bilan bog'liq. Terminlar ilmiy uslubning leksikasini tashkil qiladi. Ilmiy uslubda fonetik xuusiyatlar mavjud emas, chunki ilmiy stil adabiy me'yor asosida yoziladi. Bu stilda gapning kesimi ko'pincha majhul nisbatdagi fe'l bilan ifodalanadi.

ILMIY USLUB TURLRI

- 1.Ilmiy-texnikaviy uslub:** ilmiy maqola, ma'ruza monografiya, disertatsiyalar yoziladi.
- 2.Ilmiy-ommabop uslub:** axborot ommabop tarzda ilmiy jihatdan tushuntiriladi.
- 3.Ilmiy-o'quv uslub:** darsliklar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar yoziladi.
- 4.Ilmiy-publitsistik uslub:** ommabop risolalar, ilmiy ommabop maqolalar yoziladi.
- 5.Ilmiy-hujjat uslub:** ixtiro uchun olinadigan hujjat yoki unga tegishli adabiyotlar tasvirlanadi.

PUBLITSISTIK USLUB

Publitsistika – lotincha “publicus” so‘zidan olingan bo‘lib, ijtimoiy, ommaviy degan ma’nolani ifodalaydi. Publitsistik uslub siyosiy-g‘oyaviy, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy munosabatlarni aks ettiruvchi asarlarda ishlatiladi. Bu stil XIX asr oxiri XX asr boshlarida paydo bo‘lgan. Mazkur uslubning vazifasi shundan iboratki, u jamiyatdagi ilg‘or g‘oya va fikrlarni ajratib ko‘rsatib, unga odamlarni ishontira olishidir.

Publitsistik uslubning leksik xususiyatlari

- 1.Xabarlarda neytral so‘zlar ishlatiladi.** Ular ma’lumotlarga boy bo‘ladi.
- 2.Ilmiy-ommabop maqolada ilmiy terminlar bilan birgalikda, hissiyotga ta’sir qiladigan birliklar ishlatiladi.**
- 3.Ommabop maqolada targ‘ibot va tashviqot ma’nolarini ifodalaydigan so‘z va jumlalar qo‘llaniladi.**

PUBLITSISTIK USLUBNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

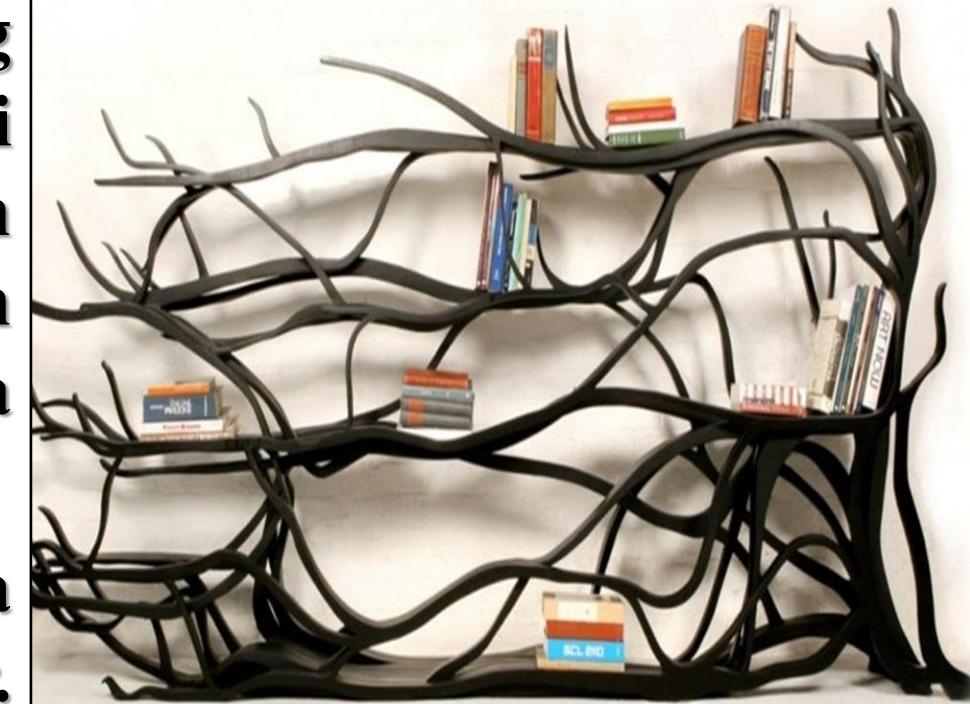
1. Asosan sodda gaplar ishlatiladi.
2. Radioda beriladigan eshittirishlarda asosan qo'shma gaplar tuziladi.
3. Teleshoular his-hayajon va so'roq gaplar bo'lishini taqazo qiladi.
4. Reportajda jumlalarning ixchamligi, gap qurilishining o'zgarib turishi kuzatiladi. Shuningdek, so'z-gaplar, to'liqsiz gaplar, atov gaplar ham ishlatiladi.
5. Gazeta uslubida grammatik vositalar: ravishdosh, sifatdosh, fe'lning shart mayli shakllari almashinib qo'llaniladi.
6. Gazeta uslubida nutq ko'pincha I shaxs shaklida beriladi.

BADIY USLUB

Badiiy uslub yoki aralash uslub - ma'lumot berish bilan birga estetik va emotSIONAL tasirni ham ifodalaydi. Badiiy stil hikoya, qissa, roman she'riyat va hatto kichik janrdagi afandi latifalarida ham ishlatiladi. Badiiy uslubda birincha marta qo'llanilayotgan so'z va iboralar yozuvchi va shoirning yangi yaratgan ifodalari bo'lishi mumkin. Chunki yozuvchi o'zi tasvirlamoqchi bo'lgan manzara va shaxsni o'zi xohlagandek ifodalash uchun mavjud so'zlardan fordalanmay, hali hech kim qo'llamagan yangi so'zlarni yaratadi.

Badiiy uslub turmushni aks ettirishning maxsus shaklidir. Mazkur uslub ta'sirchanligi jihatidan publitsistik uslubga nutqqa yaqin tursa, turli jonli so'zlashuv vositadan foydalanish jihatidan so'zlashuv uslubiga o'xshab ketadi.

So'zlashuv stilida uchraydigan barcha fonetik xususiyatlar badiiy stilga ham xosdir. Dialoglar, monologlar bayonini qamrab oluvchi dialektizmlar, jargonlar, varvarizm, vulgarizm, eskirgan so'zlar kabi so'zlashuv vositalari foydalaniladi. Shu bilan birga omonim, sinonim, antonim, ko'p ma'nolilik kabi leksemaning barcha qatlamlaridan ham keng foydalaniladi.

**V.G.Belinskiy
badiiy stilni ilmiy
stil bilan qiyoslab
shunday deydi:
“Filosof sillogizmlar,
shoir esa obraz va
tasvirlar bilan
gapiradi. Ikkalasi
ham ishontiradi.
Lekin birinchisi-
mantiqiy dalillar
bilan, ikkinchisi –
tasvirlar bilan iqroq
qiladi.”**

**Hayotda yomon
notiqning o‘zi yo‘q, balki
ko‘ngilsiz vaziyatlar
mavjud bo‘lib, ularga
qarshi kurashish kerak.**

E'TIBORINGIZ UCHUN RAHMAT!

@Aziza_shaymardanova

O‘qituvchi:
Shaymardanova A.